

KARI PALONEN

Ovatko poliitikot pahoja?

Retorinen näkökulma poliitikkojen puolustuspuheisiin¹

” Jos jotakuta kutsutaan poliitikoksi – Yhdysvalloissa *politicianiksi* ja Ranskassa *politicieniksi* – tunnetaan hyvin, että näillä ilmauksilla häntä ei ylistetä. Ranskalaisten viininviljelijäin kapina suuntautui yleensä ’poliitikkoja’ vastaan, olivatpa nämä monarkistisia, nationalistisia, liberaaleja, radikaaleja tai sosialistisia. ’Poliitikko oli suuri haukkumasana’, vaalien boikotointi oli ainoa iskulause. ’Poliitikot ovat meidän maamme onnettomuus’ julistivat romanialaiset talonpojat, kun nälkä ajoi heidät kapinaan. ’Kansanedustajat ovat huijareita’ on Unkarissa laajalle levinnyt käsitys, ja samaa voi kuulla Italiasta. Jopa politiikan mallimaasta, Englannista, kuuluu valituksia parlamentarismin rappiosta.”

Tämä on kääntämäni sitaatti saksalaiselta liberaalilta poliitikolta Hellmuth von Gerlachilta vuodelta 1907². Yhtä hyvin se voisi olla tältä päivältä, vaikka esimerkit silloin olisivatkin toisia. Satakunta vuotta sitten saattoi toisin sanoen kuulla yllättävän samanlaisia ajatuksia ja iskulauseita kuin ne, joilla poliitikkoja nykyisin teilitaan. Poliitikkojen huono maine on vanha retorinen kuvio, jota on helppo toistaa kulloinkin aktuullille yleisölle. Kuitenkaan paheksunta ei ole mikään ikivanha puheenparsi, vaan se yhdistyy historiallisesti demokratian ja parlamentarismin nousuun.

Moraalisesta retoriseen tarkasteluun

Tässä esityksessäni en ole kiinnostunut siitä moraalifilosofisesta keskustelusta, ovatko poliitikot ”todella” pahoja vai eivät. Olen kiinnostunut ainoastaan analysoimaan ja arvioimaan sitä retoriikkaa, jolla poliitikoista puhutaan. ”Paha” on retoriikan kannalta osittainen synonyymi muille politiikan hylkääville, torjuville, sitä moittiville tai paheksuville ilmauksille. Tässä en tee eroa siinä, leimataanko poliitikot pahoiksi, huonoiksi, surkeiksi, kurjiksi tai kelvottomiksi, vaan olen kiinnostunut niistä puheta-voista, joilla poliitikkoja mollataan: paha on siis yksi esimerkki näistä.

Jo sata vuotta sitten oli siis mahdollista väittää, että poliitikoilla ei ole koskaan ollut niin huono maine kuin nykyään. Tärkeää on tässä ilmauksen ”ei koskaan niin huono” toistaminen. Tuon fraasin käyttö eri aikoina ja eri yhteyksissä on esimerkki siitä, miten retorisia kuvioita voi käyttää ilmaisemaan tiettyjä vakiintuneita ajatus- ja puhetapoja, vaikkeivät käyttäjät vertaisikaan eri aika-

kausia tai arvioisi kriittisesti niiden uutuuden ja poikkeuksellisuuden julistuksia.

Poliitikkojen huono maine yhdistyy sekä ajallisesti että käsitteellisesti demokratian ja parlamentarismin toteuttamiseen: juuri niihin poliittisen kamppailun, debatin ja päätöksenteon muotoihin, joita on vaikea ajatella ilman ammattimaisia poliitikkoja³. Poliitikkojen moittiminen on tavallaan osa parlamentaaristen demokratioiden poliittista kulttuuria. Jotta voitaisiin haukkua poliitikkoja, tarvitaan poliitikkoja haukuttaviksi. Siksi poliitikkojen ei välttämättä kannata huolestua tästä haukkumisesta, vaan se on poliitikkojen tarpeellisuuden tunnustuksen poliittinen kääntöpuoli.

Tästä huolimatta poliitikot ovat tietysti myös puolustautuneet. Puolustuspuheissakin toistuvat tietyt retoriset kuviot, jotka kytkevät poliitikkojen tarpeellisuuden ja heidän erityiset ansionsa demokratian ja parlamentarismin puolustukseen yleensä. On käsiteltävä poliitikkokritiikkiä ja vastauksia siihen.

Poliitikkojen ja poliitikkokritiikin historiasta

Suppeassa mielessä poliitikkona voi pitää vain ammattimaista poliitikkoa, nykyään henkilöä, joka sekä saa ainakin osan toimeentulostaan politiikasta että on omistautunut politiikalle, Max Weberin tunnettuja kriteereitä käyttäkseni⁴. Laajassa mielessä poliitikko on jokainen, joka toimii poliittisesti, esimerkiksi äänestää vaaleissa, kirjoittaa tai puhuu politiikasta⁵. Tässä pitäydyn puhumaan ammattipoliitikoista. Käsite voi viitata sekä asemaan, erityisesti parlamentin jäsenyyteen, että poliittisesti toimimisen taitolajiin. Jos kaikki poliitikot teilitään, ei voida tehdä eroa taitavien ja taitamattomien poliitikkojen välillä.

Ainakin Englannissa 1800-luvulla demokratiaa edeltävän aikakauden herrasmiespoliitikkoa toisinaan ylistettiin eräänlaisena taitopelaajana, tosin selvimmin mennessä aikamuodossa⁶. Vuoden 1867 suhteellisen vaatimattoman miesten äänioikeuden laajennuksen ja uusitun vaaliipiirijonon jälkeen lähes jokaisen parlamentaarikon piti omakohtaisesti käydä vaalikampanjaa tullakseen valituksi uudelleen. Tämä avasi kritiikoiden mukaan portit ”alhaisille” poliitikoille, jotka eivät olleet opetelleet parlamentaarista toimintaa nuoresta alkaen, eivät hallinneet herrasmiesten tapoja ja olivat riippuvaisia puolueista ja

”Parlamentaarista politiikkaa uhkaa tietty sisäänlämpiävyys, eräänlainen parlamentaarikkojen ammattikuntahenki.”

vaalikoneistoista.

Äänioikeuden laajentaminen merkitsi näin sitä, että hyvän kansan ja pahojen massojen väliin tulivatkin ammattipoliitikot, jotka sekä edustavat kansaa että kamppailevat massojen äänistä vaaleissa. Äänioikeuden suhteellinen demokratisointi tarkoitti samalla uutta askelta auktoriteettien kritiikissä: opittiin nopeasti suhtautumaan parlamentin jäseniin yhtä epäkunnioittavasti kuin muihinkin herroihin. Tämä demokratisoiva asenne loi edellytyksiä poliittikkovihalle juuri järjestelmässä, jonka toiminta nojautuu poliitikkojen varaan.

Yhdysvalloissa valitaan yhä yleisellä vaalilla osavaltioiden kuvernöörit ja koko joukko muita virkamiehiä kaupunginjohtajista sheriffeihin, toiset virkailijat taas valitaan enemmistöpuolueen mandaatilla. Kun sekä suoraan vaaleilla että valittujen enemmistön päätöksillä valittuja mandaattivirkoja oli tuhansia, vaalivoiton hinta oli paljon korkeampi kuin siellä, missä virkailijat eivät vaihtuneet joka vaaleissa. Siksi tehokkaat puolue- ja vaalikoneistot tulivat välttämättömiksi⁷. Ensimmäiset USA:ssa 1800-luvulla toimineet ammattipoliitikot olivatkin vaalityöntekijöitä.

New Yorkin demokraattien Tammany Hallin paikallispomot operoivat tuttavuuksilla, naapuruuksilla ja sosiaalisilla palveluksilla oman vaalipiirin äänestäjille⁸. Euroopan maiden työväen- ja maalaispuolueet vetosivat taas siihen, että puolue edustaa kannattajiensa ”objektiivista etua”. Molemmissa tapauksissa tuloksena oli hierarkkinen ja harvainvaltainen organisaatio⁹. Vaali- ja puoluetoimitsijat, joilta ei vaadittu suurtakaan omakoh- taista harkintaa poliittisesta ohjelmasta, linjasta, strategiasta ja ajankohtaisista kiistakysymyksistä päättämisessä, lähes syrjäyttivät vaaleilla valitut parlamentaarikot, joilta edellytetään itsenäistä kantaa parlamentin asialistan kysymyksiin¹⁰. Ammattipoliitikot tässä mielessä olivat politiikan tekniikkoja, eivät parlamentaarikon kaltaisia poliit- tisten tilanteiden ja linjavaihtoehtojen punnitsijoita.

Tämän koneistopoliitiikan kritiikkiin yhdistyi vanhan eliitin tapa paheksua oppimattomia ja usein maahan- muuttajataustaisia ammattipoliitikkoja. Ennen muuta haluttiin rajoittaa vaalien merkitystä nimitysten hy- väksi¹¹. Toisin sanoen kritiikki ei kohdistunut vain poliittikkoihin vaan politiikkaan yleensä. Tavallaan rinnak- kainen mutta lähtökohdiltaan päinvastainen oli anarkis- tinen ja syndikalistinen kritiikki sosialidemokraattista puoluetoimitsijavaltaa kohtaan: parlamentaarikot esi- tettiin vielä toimitsijoitakin pahempina petteureina¹².

Ilmiön kolmanneksi historialliseksi juonteeksi voi erottaa puuttumisen parlamenttien puheliaisuuteen, joka pitkittää ja mutkistaa asioita. Varhainen antiparlamenta- rismi, esimerkiksi brittikirjailija Thomas Carlyle¹³, vaali tätä antiretorista retoriikkaa. Taustalla on myös meka- niikan metafora, jonka mukaan vain hallitukset toimivat, kun taas parlamentit ovat toiminnan jarruja, liiallisen aktiivisuuden hillitsijöitä mutta samalla tehottoman puheen foorumeita¹⁴.

Parlamentaarista politiikkaa uhkaakin tietty sisään- lämpiävyys, eräänlainen parlamentaarikkojen ammat- tikuntahenki¹⁵. Se latistaa ristiriitoja ja saa parlamen- taarikot alistumaan hallituksen ja virkakunnan sekä puoluetoimitsijain ohjailuun. Vastakkainen vaara on parlamentaarisen puhevapauden väärinkäyttö jarrutus- keskusteluihin ja suoranaiseen parlamentaarisen poli- tiikan lamaannuttamiseen, missä esimerkiksi irlantilaiset poliitikot kunnostautuivat Britanniassa 1800-luvulla¹⁶.

Puheliaisuuden kritiikki nojautuu monarkkis-byro- kraattiseen ajatteluun, jossa väittely uhkaa valtion yk- seyttä. Vasemmiston antiretoriikka liittyy taas pelkoon, että parlamentaarinen asioiden punninta puolesta ja vastaan johtaa edustajat pettämään puolueen ohjelman. Esimerkiksi Karl Kautsky kielsi sosiaalidemokraattisen parlamentaarikon vapaan harkintavallan¹⁷, jolloin par- lamentaarikoista tulee eräänlaisia äänestyskoneita, jotka toimivat puoluepiiskurin ohjeiden mukaisesti.

Poliitikon puolustuspuheet

Poliitikkojen ylistys on paljon harvinaisempaa kuin heidän tekojensa. Silti viimeisen runsaan sadan vuoden aikana on kirjoitettu koko joukko esseitä, pam- fletteja, tutkimuksia tai muita puheenvuoroja poliitik- kojen puolesta. Kirjoittajina ovat toimineet niin poliit- tikot itse, journalistit, tutkijat kuin joskus muutkin. Tässä esitykseni on yhteenveto tästä ”kirjallisuudenla- jista”¹⁸.

Poliitikkojen julkinen itsepuolustus on varsin harvi- naista: ei heillä ole sen enempää aikaa kuin tarvittakaan legitimoida muille sitä, mitä he tekevät, vaan riittää, että he tekevät. Usein poliitikkoja puolustetaan asiakysy- mysten sivutuotteena tai esimerkiksi haastattelujen yh- teydessä. Suomessa on vain yksi huomattava poliitikko, joka on vuosien ajan ylistänyt politiikkaa ja poliitikkoja yleensä ja julistanut ylpeänä olleensa aina poliitikko. Tar- koitan tietysti Johannes Virolaista¹⁹.

Ylistyspuheet kuuluvat klassisessa retoriikan teoriassa juhlapuheiden sarjaan. Poliitikkojen ylistäminen kääntää tämän puhelajin pikemminkin provokaation retoriikaksi: kun poliitikkoja yleensä mollataan, on jopa helppoa kulkea vastavirtaan ja kysyä, miten tulisi ajatella, jotta poliitikot saataisiin esitetyksi myönteisessä valossa?

Tähän tarkoitukseen käytetään retorisen uudelleenkuvauksen periaatteen normatiivista ulottuvuutta, josta renessanssin ajan retoriikassa käytettiin nimitystä *paradiastole*²⁰. Retorisen uudelleentulkinnan idea on, että milloin tahansa on mahdollista muuntaa käsitteiden ja nimitysten arvoväritystä. Voi esimerkiksi devalvoida sitä, mitä pidetään arvokkaana tai tärkeänä, ja muuntaa sen neutraaliksi tai jopa negatiiviseksi käsitteeksi. Jos esimerkiksi joku ylistää henkilöä ”epäpoliittiseksi”, kriitikko kääntää tämän merkityksen sellaiseksi, että henkilö ei osaa ottaa kantaa asioihin, ei ole valmis arvioimaan periaatteita silloin, kun ne joutuvat keskenään vastakkain, tai muuten panee päänsä pensaaseen.

Vastaavasti käsitteiden kielteinen arvoväritys voidaan revalvoida neutraaliksi tai myönteiseksi. Esimerkiksi ilmauksen ”ovela kuin poliitikko” voi hyvin tulkita asian-

omaista henkilöä arvostavaksi: hän ei ole yksinkertainen, liian suoraviivainen, vaan osaa taktikoida, ilmentää pelisilmää tai muita poliitikolle tunnusomaisia ”taitolajin” piirteitä. Toisin sanoen ”ovela kuin poliitikko” on sinänsä neutraali ilmaus, mutta sille on voitu antaa erilaisia värityksiä, jolloin puolustuspuheissa keskeistä on juuri sellainen kielenkäyttö, jossa arvostava sävy nousee asiayhteydestä etualalle.

Poliitikon ammattimaisuus

Lähes kaikilla muilla aloilla ammattimaisuutta ja ammattilaisuutta pidetään suuressa arvossa. Tuskin kukaan haluaa olla pelkkä diletantti, ja politiikassa on yhtä selvää kuin jalkapallossa, että amatöörit lähes aina häviävät ammattilaisille. Monia kysymyksiä ei voi jättää harrastelijain varaan, silloin kun ammattilaisiakin on käytettävissä, koska seuraukset voisivat olla tuhoisia.

Miksi siis ammattipoliitikko olisi poikkeus? Miksi ihmiset ovat politiikassa valmiita jättämään jopa parlamentin jäsenyyden pikemminkin amatööreille kuin ammattilaisille? Tai miksi he ainakin sanovat näin tekevänsä,

vaikka eivät käytännössä tulekaan toimeen ilman ammatipoliitikkoja?

Tietenkään poliitikko ei kaikissa suhteissa täytä porvarillisen ”ammatin” kriteerejä – ja hyvä niin²¹. Poliitikoksi ei valmistuta opinnoilla ja tutkinnoilla, vaan valitaan vaaleissa ja pätevoidytään parlamenteissa. Poliitiikan intensiivinen tutkiminen pikemminkin edistää hyperkriittistä asennoitumista niin toisten kuin omaankin toimintaan. Lisäksi tutkimus käsittelee asioita tietoisesti yksipuolisesta näkökulmasta²², josta tiettyjä puolia ilmiöstä analysoidaan tarkasti, kun taas toisista ei sanota mitään. Mikään tutkimus ei voi sisältää sellaista ajankohittaisen tilanteen kokonaisarviota, jota poliitikolta edellytetään. Parasta tutkimusta voi tehdä myös tapahtumista, jotka ovat jo päättyneet, kun sen sijaan käsillä olevan analyysiin tarvitaan poliittista mielikuvitusta, jota voi olla poliitikoilla ja journalistilla, mutta ei niinkään poliitiikan tutkijalla.

Poliitikolta puuttuu myös sellainen karriööri, jollainen vaikkapa professorilla tai yritysjohtajalla on. Parlamentaarisen kokemuksen pituus toki näkyy muun muassa parlamenttien istumajärjestyksessä. Mutta poliittisen kamppailun koventuessa parlamentaarisisissa demokratioissa ei kenelläkään ole enää varaa tulla parlamenttiin harjoittelemaan, vaan etenkin suomalaisessa vaalijärjestelmässä äänestäjät voivat pudottaa kenet tahansa. Ei myöskään ole takeita siitä, että pitkäaikaiset parlamentaarikot olisivat taidoiltaan ilman muuta eturivin poliitikkoja.

Toki on mahdollista luoda korvikkeita koulutukselle ja karriäärille ja siten lähentää poliitikkoa porvarillisiin ammatteihin. Nämä näkyvät esimerkiksi yrityksinä antaa istuville edustajille sellaisia taloudellisia voimavaroja tai niin vahvaa poliittista huomiota, että heitä faktisesti suositetaan vaaleissa muiden kustannuksella²³. Mutta tämä kaikki asettaa heidän asemansa entistä vahvemmin kriittikin kohteeksi.

Näitä poliitikon uran sulkemispyrkimyksiä arvoitellaan oikeutetusti, mutta myös itse poliitikon eksistentiaalisista riskeistä voi tehdä poliittisen kompetenssin lähteen²⁴. Ollakseen poliitikko tulee hyväksyä oman pelikenttensä poliittisen toiminnan reunaehdot, äänioikeus ja vaalijärjestelmä, parlamentaariset menettelytavat ja käytännöt sekä oppia kääntämään nämä poliittisesti omaksi edukseen. Tämä ei takaa pysyvää menestystä mutta tukee sellaista poliitikon elämänsäntettä, jossa tappioidenkin jälkeen aina putoaa jaloilleen ja voi yrittää paluuta parlamenttiin tai vaihtaa pelikenttää.

Vaalit poliittisen pelin reunaehtoina

Vaalitappion kärsineille on houkuttelevaa syyttää tappiosta vaalijärjestelmää. Kaikilla vaalijärjestelmillä on omat ongelmansa, ja kun niiden muuttamiseen tarvitaan parlamentin enemmistön ja istuvan hallituksen tuki, vain poikkeustilanteissa muut kuin marginaaliset muutokset vaalijärjestelmässä ovat toteutettavissa. Poliitikon on tärkeä hallita kulloinkin vaalijärjestelmä ja osata

käyttää sen piirteitä oman valintansa hyväksi.

Ammattipoliitikon pelitaidossa olennaista on sen hyväksyminen, että oma valinta parlamenttiin ei riipu ensisijaisesti hänestä itsestään vaan äänestäjistä, puoluejohdosta ja paikallisaktiiveista. Suomen vaalijärjestelmä tuottaa eduskuntaan enemmän urheilijoita, missejä, tv-persoonia ja muita julkkiksia kuin maissa, joissa puolueet määräävät ehdokaslistan järjestyksen. Silti pidän tätä äänestäjien valtaa panna puolueen ehdokkaat järjestykseen tärkeänä puoluekoneiston vallan rajoittajana, joka puuttuu esimerkiksi Ruotsista.

Riippuvuus äänestäjien ilmaisemasta tahdosta, sellaisena kuin se kulloinkin ilmenee vaaleissa, on haaste poliitikolle. Ammattimaisen poliitikon asenteeseen kuuluu sen ymmärtäminen, että vaaleissa voi milloin tahansa pudota pois pelistä. Poliitikko on se, joka ei lanista tästä, vaan osaa kääntää tilanteen edukseen seuraavissa vaaleissa. Esimerkiksi Bill Clintonista tuli valtakunnallinen poliitikko vasta sen jälkeen, kun hänet oli kerran syrjäytetty Arkansasin kuvernöörin paikalta: seuraavissa vaaleissa hän onnistui valtaamaan paikan takaisin²⁵.

Suomessa, kuten muuallakin, on parlamentaarikkojen vaihtuvuus vaaleissa lisääntynyt ja keskimääräinen eduskunnan jäsenyysaika lyhentynyt viime vuosikymmeninä. Tässäkin ilmenee edellä mainitsemani auktoriteettien kunnioituksen kariseminen, Weberin termillä edustajien vaihtuvuudessa näkyy karisman antiautoritaarinen uudelleentulkinta²⁶.

Voi kysyä, onko tämä merkinnyt sitä, että eduskuntaan valitaan pikemminkin poliittisen markkinoinnin ammattilaisia kuin henkilöitä, joilla on tai voi olettaa olevan parlamentaarista pätevyyttä. Taitavalla kampanjalla kenestä tahansa voidaan tehdä kansanedustaja, mutta ei poliitikkoa, joka osaisi käyttää itse hyväksi parlamentaarisen politiikan avaamia valtaosuuksia. Myös vaalikampanja pitäisi organisoida eduskunnan eikä oikeusministeriön alaisena, jolloin kampanjassa kiinnitettäisiin enemmän huomiota siihen, mitä asioita seuraava eduskunta tulee käsittelemään ja miten ehdokkaat osaavat käsitellä asioita ”parlamentaarisesti”. Esimerkiksi parlamenttia ja sen jäseniä halventavasta kampanjasta pitäisi voida rangaista parlamentaarisen kielenkäytön vastaisena puheena²⁷.

Parlamentaarisen pelikentän etusija demokratiassa

Max Weber näyttää ”Politik als Beruf” (1919) paljolti hyväksyneen yhdysvaltalaisen trendin, että parlamentin jäsenet ovat toissijaisia puolue- ja vaaliorganisaatioiden jäseniin verrattuina. Tällainen kehitys ei kaikeksi onneksi ole toteutunut²⁸. Äänestäjät eivät enää ole mitään vaalikarjaa – tätä nimitystä käytti ensimmäisenä ranskalainen vallankumouksellinen Auguste Blanqui 1800-luvulla – joka ”ajetaan uurnille” äänestämään kerta toisensa jälkeen samaa puoluetta²⁹. Ehkä vielä tärkeämpää on, että viime vuosikymmeninä parlamentaarikot ovat tulleet täyspäiväisesti palkatuksi suurin piirtein professorien

”Kaikki lupaukset on mahdollista perua vetoamalla tilanteen muuttumiseen.”

kanssa samalla tasolla ja myös saaneet käyttöönsä avustajakunnan ja parlamentin sihteeristön. Tämä vähentää heidän riippuvuuttaan puolueistaan sekä ministeriöiden byrokratiasta ja luo edellytyksiä edustajien omalle aloitteelliselle profiilille.

Parlamentaarisen poliitikon asemaa sävyttävät jo modernien parlamenttien alkuajoista, 1500–1600-lukujen Englannista lähtien tietyt poliittiset vapaudet: vapaat vaalit, puhevapaus, parlamentaarinen koskemattomuus sekä ennen muuta vapaa mandaatti: edustajaa ei ole parlamentissa sidottu valitsijoidensa mielipiteisiin³⁰. Sidottu eli imperatiivinen mandaatti oli ominaista säätyedustuslaitokselle, jonka jäsenet neuvottelivat säätyjen annettujen intressien välillä, mutta ei parlamentaarikoille, jotka valitaan salaisissa vaaleissa ja joiden äänestäjiä ei voi identifioida³¹. Parlamentaarikolla on mahdollisuus muuttaa käsityksiään sekä poliittisen tilanteen muuttumisen että asian käsittelyssä esiin tulleiden uusien näkökohtien myötä.

Ammattimainen parlamentaarikko myöntää riippuvaisuutensa vaaleista ja kuuntelee äänestäjien mielipiteitä, mutta ei orjallisesti noudata niitä, vaan näkee että hän toimii tilanteessa, jossa hänellä on yleisesti ottaen paremmat edellytykset päästä perille asioiden taustoista ja yhteyksistä kuin äänestäjillä. Samalla parlamentaarikko ymmärtää, että vaalikauden aikana asialistalle nousee kysymyksiä, joita ei tunnettu vaalien alla. Tämä kaikki suhteellistaa sitovat ohjelmat ja kyseenalaistaa käytännön ”luvata” äänestäjille jotakin, sillä kaikki lupaukset on mahdollista perua vetoamalla tilanteen muuttumiseen.

Parlamenteissa edustajat joutuvat ja pääsevät tarkastelemaan asioita vastakkaisista näkökulmista. Klassisen retoriikan merkitys parlamentaariselle politiikalle on juuri tässä: ymmärretään, että käsiteltävät asiat ovat periaatteessa avoimia kysymyksiä. Sekä esityslistalla jo oleva että kaikki sille tuleva on kiistanalaista. Toisin sanoen parlamentit nojaavat retoriikan johtoideaan: jotta esiin tulevia asioita – aloitteita, esityksiä ja tilanneanalyyssejä – voi kunnolla ymmärtää, niitä tulee käsitellä vastakkaisista näkökulmista. Nämä näkökulmat eivät ole oikeita tai vääriä, vaan niillä on ainoastaan tiettyjä vahvuuksia ja heikkouksia, jotka kulloisessakin muodossaan on aina mahdollista kyseenalaistaa ja kääntää päinvastaisiksi aikaisempaan käytäntöön verrattuna³².

Parlamenteille on tunnusomaista retorinen politiikan

tyyli, jossa puheet ovat tekoja. Niissä politikoidaan puhumalla keskenään tasa-arvoisten edustajien vertaisyleisölle käyttäen hyväksi erityisiä parlamentaarisen politiikan menettelytapoja, käytäntöjä ja aikatauluja. Tämän mukaisesti olenkin esittänyt eduskunnan kutsumista puhkekunnaksi, koska yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden oloissa edustaminen on suhteellisen ongelmaton, kun sen sijaan puhe puolesta ja vastaan on parlamentaarisen politiikan perustava toimintatyyppi³³.

Parlamentaarisen retoriikan erityisluonne näkyy politiikan proseduralisoinnissa³⁴. Käsiteltävä ’asia’ muuttuu parlamentissa kysymykseksi, jota käsitellään tietyssä esityslistan kohdassa erityisten parlamentaaristen menettelytapojen mukaisesti. Taitava poliitikko ei valittele sitä, että eduskunnassa asiakysymykset jäävät menettelytapojen varjoon, vaan päinvastoin osaa kääntää tämän proseduralismin ajamiensa asioiden hyväksi. Parlamentaarinen puhe on taitoa puhua asioista asianmukaisella tavalla proseduurin mukaisina aikoina, esimerkiksi lakiesityksen eri käsittelyvaiheissa, ja eri paikoissa, kuten täysistuntoja valiokuntapuheen erot tajuten.

Näin ymmärrettynä ammattipoliitikko ei ole pelkkä käsityöläinen, jolla olisi erityisiä taitoja tai pätevyyskäsiä. Hänen tulee olla yhtäkaapa parlamentaarikko, vaalikampanjoija, organisoiija, puhuja, neuvottelija, proseduurin taitaja ja niin edelleen. Mikään näistä ei saa päästä liian hallitsevaksi. Poliitikolla pitää olla sellaista arviointikykyä, että hän osaa suhteuttaa erilaiset omalle toiminnalleen asetetut kriteerit ja vaatimukset toinen toisiinsa, niin mahdottomalta kuin tämä saattaakin kuulostaa³⁵.

Välttämätön pahako?

Ammattipoliitikkojen halveksunta vie helposti demokratian ja parlamentarismien kiistämiseen. Harvat kriitikoista ovat valmiita tähän, he vain käyttävät poliitikkoja syntipukkeinaan. Yleinen käsitys onkin, että parlamentaarisissa demokratioissa ammattipoliitikot ovat välttämätön paha: ilman ehdolle asettuvia poliitikkoja vaaleja ei voitaisi pitää eikä parlamentti voisi kontrolloida hallitusta ja virkakoneistoa. Toisin sanoen juuri poliitikot luovat välttämättömät edellytykset parlamentarismien ja demokratian toiminnalle käytännössä. Mutta ovatko poliitikot kaikessa välttämättömyydessään kuitenkin ”pahoja”? Onko se, mitä poliitikot tekevät, sinänsä jo-

takin pahaa eli kielteistä tai ei-toivottavaa?

Käsitykseni mukaan näin ei suinkaan ole. Päinvastoin poliitikkojen toiminta – valtakamppailu, kiistely ja vaihtoehtojen välillä valitseminen – on kaikin puolin puolustettavaa. Juuri poliitikot osoittavat havainnollisesti sitä, miten kaikkiin ilmiöihin sisältyy tiettyä pelivaraa, vaihtoehtoisuutta, toisin tekemisen mahdollisuuksia. Poliitiikka on peli, jossa voi aina löytää pelattavaa sieltäkin, missä sitä ei näytä olevan. Poliitikon kontingenssia ja vaihtoehtoja etsivän elämänasenteen soisi ulottuvan muihinkin elämäntilanteisiin.

Pelivaran löytämisen ja käytön taitajina poliitikot

ovat kuitenkin ristiriidassa suomalaisen ajatteluun syvälle juurtuneen vaihtoehdottomuuden kulttuurin kanssa³⁶. Sen mukaista on selittää tekemiset välttämättömiksi, luonnollisiksi, ainoaksi vaihtoehdoksi, parhaaksi mahdolliseksi linjaksi tai muuksi vastaavaksi. Tämä kuuluu puurtavan työnteon kulttuuriin. On korkea aika kyseenalaistaa tämä vaihtoehtojen, pelin ja näiden malliesimerkin, politiikan, nimissä. Jos haluaa puolustaa vaihtoehtoja ja monipuolista debattia asioista, on puolustettava parlamentarismia, demokratiaa ja niiden edellyttämän pelin taitajia, ammattipoliitikkoja.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Tekstin aiempi versio oli Jyväskylän kaupunginkirjastossa tammikuussa 2009 pidetty esitelmä.
- 2 von Gerlach, *Parlament*. Rütten & Loening, Frankfurt/M. 1907, 14–15.
- 3 Ammattimaisen vaali- ja puoluetoimintajäsenapparaatin muodostumisesta Britanniassa ja Yhdysvalloissa 1800-luvun jälkipuoliskolla, ks. klassiset teokset James Bryce (1888/1914), *The American Commonwealth*. Liberty Press, Indianapolis 1995; Moisei Ostrogorski (1903/1912), *La démocratie et les partis politiques*. Fayard, Paris 1993.
- 4 Bryce 1888/1914, 732–735, käyttää muotoja *living for* ja *living off politics*, jotka Weber lainaa 1905: Bemerkungen im Anschluß an den voranstehenden Aufsatz. Teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe* (MWS) 1/8. Mohr, Tübingen 1999, 69–72. Systemaattisemmasta käytöstä ks. *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland* (1918). MWS, 1/15, 1988, 202–302; *Politik als Beruf* (1919). MWS, 1/17, 1994, 35–88.
- 5 Weber käyttää näitä esimerkkejä puhuesaan tilapäispoliitikosta, *Politik als Beruf*. MWS, 1/17, ks. Kari Palonen *Eine Lobrede für Politiker*. Leske+Budrich, Opladen 2002, 49–52.
- 6 Herrasmiespolitiikon ylistyksestä meneeseen aikaan kuuluvana figurina ks. erit. anonymi artikkeli *Politics as a Profession*. *Quarterly Review*. Vol. 125, 1869, 273–297.
- 7 Bryce 1888/1914, 731–793, Ostrogorski 1903/1912, 365–440.
- 8 Newyorkilaisen puoluebossin omakuvasta ks. William L. Riordon, *Plunkitt of Tammany Hall. A Series of Very Plain Talks on Very Practical Politics, Delivered by Ex-senator George Washington Plunkitt, the Tammany Philosopher, from His Rostrum – the New York County Court House Black Stand* (1904). Ks. <http://www.gutenberg.org/files/2810/2810-h/2810-h.htm> (tark. 24.4. 2009)
- 9 Sosiaalidemokraattisen puolueapparaatin klassinen esitys on Robert Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie* (1910/1925). Kroner, Stuttgart 1970.
- 10 Ks. Ostrogorski 1903/1912, 525–568.
- 11 Ostrogorski 1903/1912, 569–614, vastakritiikistä Riordon 1904.
- 12 Varhaisena esimerkkinä ks. Emile Leverdays, *Les Assemblées parlantes. Critique du gouvernement représentatif*. Marpon et Flammarion, Paris 1883.
- 13 Thomas Carlyle, *Latter-day Pamphlets* (1850). Chapman and Hall, London 1872.
- 14 Tätä näkemystä edustivat myös jotkut parlamentaarisen puheliaisuuden puolustajat kuten John Stuart Mill, ks. *Considerations on Representative Government* (1861). Prometheus, Buffalo 1991, 117–118.
- 15 Parlamentaarikkojen ammattikuntaa henkeä parodioi esimerkiksi Ranskan entinen pääministeri André Tardieu teoksessaan *La profession parlementaire*. Flammarion, Paris 1937.
- 16 Parlamentaarisen puheajan rajoituksista Westminsterissä keinona jarrutuskeskusteluja vastaan ks. Josef Redlich, *Recht und Technik des englischen Parlamentarismus*. Duncker & Humblot, Leipzig 1905, 162–251.
- 17 Karl Kautsky, *Parlamentarismus und Demokratie*. Dietz, Stuttgart 1911, 115.
- 18 Muutamia esimerkkejä genrestä olen analysoinut artikkelissa Kari Palonen, *Rehabilitating the politician, Archives européennes de sociologie*. Vol 43, 2002, 108–127.
- 19 ”Edellä jo huomautin, että pääministerin pitää olla aktiivinen poliitikko. Olen ollut sitä koko ikäni, opiskeluvuositani lähtien.” Johannes Virolainen, *Pääministerinä Suomessa*. Kirjayhtymä, Helsinki 1969, 55.
- 20 Ks. Quentin Skinner. *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge University Press, Cambridge 1966, erit. luku 4.
- 21 Poliitikon tarkastelusta professio- ja poliitikkoperspektiivistä ks. Jens Borchert, *Die Professionalisierung der Politik*. Campus, Frankfurt/M. 2003.
- 22 Tutkimuksen näkökulmasidonnaisuudesta ks. Max Weber, *Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis* (1904), Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Mohr, Tübingen 1973, 146–214.
- 23 Ks. Borchert 2003, 31–41.
- 24 Ks. esimerkiksi kirjailijan uralta 1970-luvulla Saksan liittopäiville nousseen Dieter Lattmannin teos *Die Einsamkeit des Politikers* (1977). Fischer, Frankfurt/M. 1982.
- 25 Bill Clinton, *My Life. An Autobiography*. Vintage, New York 2004.
- 26 Max Weber. *Wirtschaft und Gesellschaft* (1922). Mohr, Tübingen 1980, 155–157.
- 27 Parlamenttia ja sen jäseniä halventavasta tai loukkaavasta ”epäparlamentaarisesta kielestä” ja sen sanktioinnista ks. esim. Redlich 1905, 606–610.
- 28 Vrt. Borchert 2003, 32–33.
- 29 Siteerattu teoksessa Pierre Rosanvallon, *La démocratie inachevée*. Gallimard, Paris 2000, 135.
- 30 Ks. Christoph Müller, *Das freie und imperiative Mandat*. Sijthoff, Leiden 1966.
- 31 Vrt. Max Weber, *Wahlrecht und Demokratie in Deutschland*. MWS, 1/15, 1988, 155–189.
- 32 Ks. esim. Jeremy Bentham, *An Essay on Political Tactics* (1791/1818). Toim. Michael James, Cyprian Blamires & Catherine Pease-Watkin. Clarendon Press, Oxford 1999; Eugène Pierre, *De la procédure parlementaire*. Maison Quantin, Paris 1887.
- 33 Kari Palonen, *Eduskunnasta puhekunnaksi. Poliittikka 47/05*, 142–148.
- 34 Ks. tarkemmin Kari Palonen, *The Politics of Limited Times*. Nomos, Baden-Baden 2008, erit. 146–157.
- 35 *Politik als Beruf*. MWS, 1/17, erit. 88.
- 36 Historiasta ks. Kari Palonen, *Poliittikka*. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä*. Toim. Matti Hyvärinen et al. Vastapaino, Tampere 2003, 467–518.